

Ọchụ Dịka Arụ N'ala Akọkwa

Opara, C.D.

**Directorate of General Studies Federal University of
Technology, Owerri
08037975253**

ayoziechiomaa@gmail.com

Na

Onwubie, B.C.

**Department of Linguistics and Nigerian Languages
Alvan Ikoku Federal College of Education, Owerri
08032676115 bibymygirl@gmail.com**

Ụmịedemede

Ndị Igbo bụ ndị kwenyere na njo na-emebi ndụ, na-eweta ndoghachi azụ na ndụ mmadụ. Ha kwenyesikwara ike na ihe ojoo o bula mmadụ mere nwechara ụdị njo o bụ ma nwekwaa ebe a gunyere ya. E nwere ụdị ihe ojoo ndị Igbo maara dika arụ. O bụ ihe joro njo n'onwe ya ma sigbuo onwe ya n'isi dika mmadụ igbu onwe ya ma o bụ onye chi ya dewere ndụ n'ihu o bụ naanị chi kere ndụ kwesiri iwerekwa ya mgbe o bula o ji choo, ndị Igbo anaghị anabata ụdị ndụ a, o rukwara inyị n'ihu Chineke n'ihu o kwuru na onye egbula ọchụ (Ejodus 20:13). Mana o nwee onye o bula danyere n'ime ya, o ga-enweriri omenaala onye metara ihe ojoo ahụ ga-eme iji were hichapu onwe ya ihe ojoo o metara ma kopukwa onwe ya ihe ojoo o konyere onwe ya n'olu. Nke a mere ka ebumnuche nchọcha a buru ichoputa ihe bụ arụ, ọchụ, ihe na-akpata igbu ọchụ, ụdị

ọchụ dị iche iche, ihe a na-eme onye gburu ọchụ, ọghom dị n'igbu ọchụ n'ala Akọkwa. Site na nchọcha e mere, a chọputara n'oge gboo, onye mere arụ, emerụola ala. A na-erefu onye dị otu a erefu, gbuo ma ọ bụ ya akwaa ala dika otu arụ ya siri di, mana n'oge ugbo a, ndi Igbo enweghizi mmasi n'ileba anya n'ihe gbasara arụ nke ọchụ so n'otu n'ime ha. Igbo ọchụ bụzi ofe nkupu, ọtụtụ mmadu tumadu ndi ogaranya na-ahuta mmadu ibe ha dika okuko e ji achu aja, iji wee buru ogaranya, noro n'okwa di elu, chekwaa onwe ha, notukwuo n'ụwa kara afọ ole Chukwu nyere ha. Ebe ụfodu na-egbu ọchụ mgbe ha chorọ ihe n'aka nwa ogbenye na-enwetaghị dika ala na ihe ndi ozo gasi na-echeghi nnukwu ihe ga-adakwasị ha n'odinihu. Ufodu ndi gburu ọchụ na-eleghara ihe gbasara ikpu arụ anya ma chefu na enwere ntaramahụhụ diiri onye o bula gburu ọchụ. N'ikpeazu, ndi nchọcha chikotara nchọcha a site n'inye ndumodu ka onye o bula no ndu zeere aru maka na aru anaghi egbu ele anya n'azu. O buru na o malite nyewe nsogbu, tupu e tijuọ ya, o mebiela otutu ihe.

Mkpelite

Ndi Igbo bu otu n'ime agburu ato a maara n'ala Najjiria. Ha bu ndi maara onwe ha, ndi na-agba mbọ na ndi gbasiriike. A na-ahuta ha na mba di iche iche na-asukwa otu udi asusu nke ndi Akokwa so n'otu obodo mejuputara ndi Igbo.

Akokwa so n'obodo ndi bi n'ala Igbo. Ebe a ga-enweta ha bu n'ime Kansul Ideato nke di na steeti Imo. Obodo ndi gbara ya gburugburu bu Uga, Umuchu, Osina, Isiokpo, Uzii, Umualaoma na Arondiziogu. Otu n'ime ihe jikoro ha onu bu Omenaala ya mere e ji si n'omenaala bu odibendi, isi a huru kwawa okpu ma burukwa isi sepu nti na mba niile nke ndi Igbo so n'otu n'ime mba ndia.

Kalu na Nwosu (1978) kọwara omenaala dịka otu ndị si ebi ndụ ha. Ọ gakwara n'ihu si na ọ bụ ihe akpachapụrụ anya hazie, wepụtara ma nye kwa ọsịsa gbasara ụzọ obibi ndụ ndị nwe ya (pg.3)

Ekwealor (2010:29) kọwara “omenaala dịka otu ndị si ebi ndụ ha. Ọ bụ omenaala ndị a ka e ji amata ha. Ọ bụ nke a mere na ọ dị nnukwu mkpa na ndị ọ bụla ga na-eche kwa omenaala ha”.

Omego (2007) dere na omenaala dịka usoro mmadụ kwesiri isi akpa agwa bụ nke a na-amụta site n'aka ndị mmadụ nọ n'obodo ma nyefekwaa ya n'aka ndị na-abịa n'ihu (pg.169). Nke a na-egosi na ihe niile ndị Igbo na-eme site n'omenaala bụ ihe bidoro na gboo ma burukwa nke arụ so n'otu n'ime ha, ọtụtụ ndị mmadụ ekwuola ọtụtụ ihe banyere arụ nke igbu ọchụ so n'otu n'ime ha. Na nchọcha a, ndị nchọcha weputara ụfọdụ ajuju ederede nke ga-enyere ha aka iga n'ihu n'ide ederede a ma ọ bụ nweta ọsịsa n'aka ndị a jụrụ ajuju ọnu maka ya. Ajuju ndị a gunyere:

- ❖ Gini bụ arụ?
- ❖ Gini bụ ọchụ?
- ❖ Kedụ ụdị ọchụ e nwegasiri?
- ❖ Olee ihe na-akpata igbu ọchụ?
- ❖ Kedụ ihe a na-eme onye gburu ọchụ?
- ❖ O nwere ọghom di n'igbu ọchụ?

Site n'ime ihe nhọrọ tumbom tumbom, ndị ejiri nweta ajuju ọnu ndị a gunyere:

- ❖ Ndị nwoke di afọ iri isii na atọ ruo afọ iri isii na ise (60-65 yrs)
- ❖ Ndị Nnwaanyị di afọ iri ise ruo afọ iri ise na ise (50-55 yrs)

Ihe Arụ Bụ

Arụ so n'otu n'ime omenaala zuru ndị Igbo niile ọnu, nke ha hụ tara dịka omume ezighi ezi n'ihu mmadụ nakwa n'ihu Chukwu. Nke a mere na onye mere arụ a, a marala na o

meruola ala. Arụ bụ agwa ndị ahụ ruru inyi mmadụ mere nke onye ọ bụla nūrụ ya na-abupụ asụ. Omume ojoo ndia ka ndi Igbo kpoo aru n'ihu ọ bụ iwu e weputara ma kwekorita na onye mere otu n'ime omume ndi a emeela aru, nke nwekwara ntaramahụhụ onye ahụ ga-anata n'atufughị oge.

Ofomata (2004:446) kowara aru dika ihe ojoo mmadụ mere megide mmadụ ibe ya, ala ozodoro okpa, obodo ya, uwa ọ nọ ya nakwa Chukwu kere ya. Ọ gakwara n'ihu kwuo na omume ojoo ọ bụla a kpoo aru bụ nke nti ọ bụla Chukwu kere anaghi achọ ka anụ. Aru bụ agwa ojoo, ndu ojoo na omume ojoo ndi Igbo kpoo asi ma na-ekpekwa ekpere mgbe ọ bụla ka ọ ghara ikpo ha ihu ma ọ bụ biakwute ha.

Okafo na Ewelukwa (2008:446) hutara aru dika ajo ihe jogburu onwe ya ma sikarja nkakwu n'isi. Onye mere ya, emeruola ala n'ihu na a na-ewe ala ka arusi nke ezi ihe niile si na ya aputa. Ya kpatara aru ji buru ihe ala na-aso nsọ. Aru bụ ihe ndi Igbo, ma nwoke ma nwaanyi kwekoritara na ọ bụ ajo ihe, ya bụ ihe ezighi ezi n'anya mmadụ ma burukwa ihe megidere ala na ndi mmuo.

Orjiako (2014) n'ajujụ onu a gbara ya kwuru na aru bụ omume ojoo mmadụ mere nke na-ebute uzuu n'obodo e meruru ya. N'ala Igbo, mmadụ ọ bụla mere aru, a na-aju onye ahụ ma jukwa mmeko ya. Naani ihe a ga-eme iji nabatakwa ya ozo bu ma ọ kpuru aru ahụ o metara. Ezenwaka (2014) kwuru na agwa ojoo mmadụ mere nke a na-achoghi iji nti nụ ma ọ bụ iji anya hụ bụ nke a kpoo aru. Onye ọ bụla mere aru ga-akwariri ala iji mejuo ala o meruru. Ọ buru na ọ kwaghi ala, ndi mmuo nwe ala ga-amalite biawara ya ugwo site n'ihe ike idakwasi onye ahụ na ezinaulo ya.

N'ala Igbo, aru bụ aru. O nweghi nke bu obere aru ma ọ bụ nnukwu aru. Aru niile bụ aru, ọ bukwa otu ahụ ka

nataamahụhụ arụ sirị dī. ụfọdụ arụ e nwere n'ala Igbo bụ ndia: igbu ọchụ, nwaanyị idina nwaanyị ibe ya, nwoke idina nwoke ibe ya, nwanne idina nwanne ya nwaanyị ma ọ bụ nne ya, nna idina nwa ya nwaanyị, ikwū ụdọ, igbu ọchụ, ire mmadụ, ite ime, ili mmadụ na ndụ, itogbu mmadụ, nwanne ilu nwanne, itipu nwaanyị dī ime nwa n'afọ, mmadụ idina anụmanụ dgz. Ihe ndị a niile bụcha arụ mana odee ga-eleba anya n'otu n'ime ha bụ ọchụ.

Ihe Bụ Ọchụ

Ọ bụ ajọ ihe mmadụ iwepu ndụ ya, ndụ mmadụ ibe ya ma ọ bụ kwafuo ọbara, n'ihī ọ bụ Chukwu bụ onye na-enye ndụ ọ bụ naanị ya ka ọ dī n'aka I were ndụ mmadụ mgbe o jī chọọ ndụ onye ahụ. Ọ dighi mmadụ n'aka iwepu ndụ onwe ya ma ọ bụ mmadụ ibe ya na-agbanyeghi ihe onye ahụ na-agabiga. Onye mere otu a, a na-ahuta ya dika onye gburu ọchụ.

Ubesie (1978:213) kwuru n'obodo ụfọdụ, o nwere anụ ụlọ ụfọdụ a na-emeso ka a ga-asị na ọ bụ mmadụ, n'ihī na ọ bụ arụsị obodo nwe ha. Onye gbuo mmadụ ma ọ bụ gbuo anụ ndia, a na-akwara ya ọchụ.

N'Akọkwa, e nwere ọdinaala dī iche iche dika ọ dī n'ala Igbo. Ọdinaala ndia eweputara na-eche kwa ha nke ụfọdụ n'ime ha bụ iwu, onye ọ bula dara iwu ndia nwere ntaramahụhụ ọ ga-anata maka iwu o mebiri. Iwu ndia dī nsọ mgbe ọ bula emebiri iwu ndi a, ha na-ahuta ya dika onye ahụ emeela arụ. otu n'ime iwu obodo Akọkwa na-asọ bụ ọchụ. Ezeihuaku (2014) n'ọnu mmiri okwu ya mere ka a mata na ọchụ bụ mgbe mmadụ ikpachara anya were ọnụma gbuo onwe ya ma ọ bụ mmadụ ibe ya.

Emeghebo (2014) n'ajujụ ọnu agbara ya kwuru na onye ọ bula kpachara anya gbuo mmadụ ma ọ bụ anụ a na-asọ nsọ dika eke arụsị nwe e egbuola ọchụ. O kwukwara na onye mere nke a,

ga-akwa ala iji mee ka iwe ndi mmadu, ndiiche na arusi nwe anu dajuo. Dika nwaafu kpebie iwepu ndu ya, site n'igbu onwe ya ma o bu site n'ikwu udo , tupu ebupu ozu ya buga ya n'ajo ohia onye dibia ga-eme omenaala iji medaa obi ndi mmuo nwe ala. Mgbe mmadu gburu ochu o ga-ebu uzo gbaa oso ochu. O mee otu afu o gbara oso ochu, onye ahụ ga-alota mee omenaala bu ikwa ala. Ikwa ala bu mkpocha na nzacha aru mmadu mere. O ga-eweta ewu, okuko, mmanya na oji iji medaa obi chi nwe ala biakwa kwughachi ego niile ndi nwe onye o gburu jiri kwaa onye ahụ. Ego a ka a na-akpo "ugwo ochu". Otu aka ahụ, onye gburu anu a na-asu nso dika eke, a na-ahuta onye ahụ dika onye gburu ochu n'ihia a na-ahuta eke dika mmadu. Onye gburu eke ga-eli eke a dika otu esi eli mmadu bia mee omenaala bu ikwa ala ka obi arusi nwe anu a dajuo

Udi Ochụ Di Iche Iche

a) Ochụ Egbe

Nke a bu ochu a na-egbu mgbe a na-achụ nta oge a na-achụ nta, dinta nwere ike gbaa anu egbe n'amaghi na o bu mmadu ka o gbagburu. A na-akpo udi ochu a, ochu egbe. Ya bu udi ochu a bu ochu egburu na-akpachaghi anya were gbuo.

b) Ochụ Mma

O bu mgbe mmadu kpachara anya miri mma sugbuo onwe ya n'ihia ihe o na-agabiga o na-agaghi edili ma o bu miri mma gbuo mmadu ibe ya n'ihia nghotahie ha nwere.

ch) Ochụ Nsi

Nke a bu ochu mmadu gburu site n'itinyere mmadu nsi na nri, idochi nsi n'uzo mmadu azoro ya, ikpo aha onye ahụ were zipu nsi ahụ ka o gaa gbuo onye ahụ.

d) Ochụ ikwu Udo

Nke a bụ mgbe mmadụ ji ụdọ were kwugbuo onwe ya maka ihe ihuịrụ anya ọ na-agabiga ma ọ bụ ihe isi ike ọ na-enweta n'ụwa ọ na-agaghị anagide.

e) **Ọchụ Igbu Anụ Arụ**

Mmadụ gbuo anụ obodo na-asọ nsọ dika eke ma ọ bụ anụ arụsị nwe ya bụ anụ e jiri chọọ aja, a na-ahụta anụ a dika mmadụ. A naghị egbu anụ ndị a egbu. Ma mgbe mmadụ gburu anụ ndị a, a na-asị na onye ahụ ebuola ọchụ.

4.0 **Ihe Na-Akpata Igbu Ọchụ**

- ❖ Ọtụtụ ihe na-akpata igbu ọchụ. Isi sekpu ntị n'igbu ọchụ bụ ụjọ mgbe ụfọdụ mmadụ na-enwe agụụ ikwu ụdọ dika mgbe mmadụ na-aria ọrịa o nweghị olile anya na ọ ga-agbake ụdị onye a, n'ihị ụjọ dī ya n'ahụ maka ọrịa ọ na-aria, na-achọ ụzọ ọ ga-esi ewepu ndụ ya ka ụfụ ọ na-eri site n'ọrịa ọ na-aria bīa na njedebe.
- ❖ Ọzọ bụ mmadụ ime ihe n'amaghị ama. Mgbe mmadụ tumadụ ụmụ agboghọbija danyere n'ọnọdụ na-ebute ihe ihere dika iturū ime ọkwa, ibute ọrịa obirinajaocha, ụdị ọnọdụ a na-akpata mmadụ iwere ihere gbuo ọchụ.
- ❖ Ihe ọzọ na-ebute igbu ọchụ bụ ike ụwa igwu mmadụ. Mgbe mmadụ nọ n'ahụhụ n'enweghị olile anya na ọ ga-esi n'ahụhụ ahụ aputa, mgbe ihe ụwa a anaghị enye mmadụ obioma, mgbe ike ụwa gwurū mmadụ, enweghị ego, nwere ike ibutere mmadụ igbu ọchụ.
- ❖ Ọzọkwa bụ ihe ike idakwasị mmadụ. Mgbe ihe ike dakwasiri mmadụ dika ikwasị mmadụ iko n'ike ma ọ bụ agha daa kpochapụ ezinaulọ mmadụ, onye nke dī ndū hūrū ọnwu ndī nke ya, ihe ndī a nwere ike ime mmadū igbu ọchū.
- ❖ Iwe nwekwara ike ime mmadū igbu ọchū ya bụ onye na-ewebiga iwe oke, ọ naghị ara ya ahụ igbu ọchū.
- ❖ Onye anya ukwu, onye oke ọchichọ nwere ike igbu ọchū mgbe ọ na-enwetaghị ihe ọ chọrọ. Ụdī ndū a na-akpata igbu ọchū.

Ihe a Na-eme Onye Gburu Ọchụ

Emeghebo (2014) kwuru na onye gburu ọchụ na-amaghị ama, ihe a na-eme ụdị onye a bụ ọ ga-agba ọsọ ọchụ gbaga n'obodo ọzọ. Ọ gaghi akpọ ndị be ya apụ, ọ ga-apụ naanị ya n'ọzọ n'obodo ọzọ otu afọ ka ala jụọ oyi. Ihe ọ ga-eji gbapụ n'obodo ahụ o gburu ọchụ bụ ka ndị o gburu onye ha ghara igbu ya, n'ihì ọ n'ọzọ n'obodo ha a n'ahụ ya, o nwere ike ibute nsogbu dika igbu onye ahụ. Ọ nọchaa otu afọ e nyere, ya lọta. Ọ ga-akwa ala ihe ndị e ji akwa ala bụ ọkụkọ ọcha, ewu, ngwere, mbe, akwa ọcha, nzu, mmanya, ọji, akwa ọkụkọ. Onye isiala obodo ahụ ga-e nyere ya aka kwara ya ala.

Ọ bụrụ na onye gburu ọchụ kpochie ntị loghachi mgbe afọ e nyere ya ezubeghi, onye ahụ ga-agba ara ozugbo ọ zokwasiri ọkpa n'obodo o gburu ọchụ. Onye kpachara anya gbuo ọchụ, tupu e lie onye ahụ o gburu, onye gburu ọchụ na onye e gburu ga-arahụ abalị abụọ n'otu ọnụ ụlọ tupu e lie onye ahụ. Mgbe e lichara onye e gburu, a ga-eduru onye gburu ọchụ gaa ka ọ kwaa ala. Ndị Akọkwa na-akpọ ụdị ikwa ala a bụ iwa aka.

Orjiako (2014) kwuru na iwa aka bụ omenaala onye gburu ọchụ na-eme iji mee ka iwe ndị mmadụ, ndiichie, ala na agabara nwe ala dajụọ. Oge eji eme ya bụ mgbe onye gburu ọchụ gbachara ọsọ ọchụ, ọ na-abụkarị n'oge abalị mgbe agbara nwe ala na ndiichie ga-anara aja a ga-achuru ha. Onye ga-awara onye gburu ọchụ aka bụ onyeisi ala obodo. Ọ ga-enye aka kpọkuo ndiichie na agbara nwe obodo ka ha gbaghara onye gburu ọchụ, ihe ndị e ji ga-eme ya bụ ọkụkọ ọcha, ebula, nwasiisi, umuahụhụ dī ichie ichie dika: ijiji, nte, akwa ọcha, nzu, ọmụ nkwu na abọ a ga-eji akwakọ ihe ndị a ọ ga e ji achụ aja. Onyeisi ala ga-egbu ebula fee onye gburu ọchụ n'isi ugboro ise ma gbuo ebula a were ọbara ya saa onye gburu ọchụ ahụ iji sachapụ ya njọ ọchụ o gburu ma tupuru agbara nwe ala ebula ahụ. Mgbe e mechara nke a, a na-ahuta onye gburu ọchụ dika

onye nwerela onwe ya. Ọ bụrụ onye gburu ọchụ ghara iwa aka, ọ ga-e gburu na aga.

Ọ bụrụ onye kwurụ ụdọ, e nwere ọtụtụ ihe a na-eme ya. Ndị okenye nọ n'obodo ga-eme omenaala tupu a totuo ozu onye kwurụ ụdọ iji mee ka ọhịa a nọrọ kwuo ụdọ dere jụu Onyeisi ala na-eme omenaala a ma totuo ozu onye kwurụ ụdọ. Ụmụokorobia nọ n'obodo ga-egbutu osisi ahụ a nọrọ kwuo ụdọ ka onye ọzọ ghara iga n'osisi ahụ kwuo ụdọ ọzọ. A naghị eli ozu onye kwurụ ụdọ dika ozu onye nwụrọ onwe ya, a na-egwu ili ya dika olulu. A naghikwa eyinye ozu onye kwurụ ụdọ akwa, a na-agbawa ya ọtọ. A naghị eji igbe ozu were eli ya, a na-atụnye ya n'ime olulu ahụ otu ahụ. Ọ bụkwa n'oke ọhịa ma ọ bụ n'ọhịa agbara ka ga-eli ya n'ihie ọ bụ gbara nwe ozu ahụ.

Ọghom Dị N'Igbu Ọchụ

- ❖ Igbu ọchụ na-ebute akomọnyị na ndụ onye metara ya na kwa ndụ ezinaụlọ ya. Ụdiri ọnọdụ a na-ebute ajọ aha na-eme ka onye ahụ n'ezinaụlọ ya nọdụ na nwute oge niile ma mekwaa ka ha ghara inwe ọnyị n'obodo.
- ❖ A na-ajụ onye ọ bụla gburu ọchụ ajụ. Ndị obodo na-ahụta ya dika onye megidere ha, megide obodo ma megidekwa Chukwu kere ya.
- ❖ Ọ na-anabiga ụmụagbọghọ topụtara n'ezinaụlọ ahụ iga di, na-esikwara Ụmụ nwoke toruru ilu nwaanyị ike ilu nwaanyị ha chọrọ.
- ❖ Ọ na-esikwara onye gburu ọchụ ike ya na ndị obodo ya idị na-emekọrịta tutu ruo mgbe ọ kwara ala.
- ❖ Ihe ọghom ọzọ igbu ọchụ na-ebute bụ ihe ihere. Onye gburu ọchụ na ndị nwe onye ahụ na-abụ ndị ihere na-ejide mgbe niile.
- ❖ Onye gburu ọchụ na-anọ na nwute oge niile. Obi a naghị eru ya ala. Obi ya anaghị ezu ike n'ihie ihe o metara na-esogharị ya.

- ❖ Onye gburu ọchụ a naghịzi enwe ugwu na nsọpụrụ. Onye ọ bụla nwere ike igwa ya okwu otu ọ masịrị ha.
- ❖ Onye gburu ọchụ na akwaghị ala nwụọ, ozu ya ga-abụkwa ihe a ga-eji mee ihe ọchị.
- ❖ A na-eze onye gburu ọchụ eze dika onye ọrịa ọcha.
- ❖ Onọdu ya na-abụ ọdị ndụ ọnwụ ka mma
- ❖ Onye ahụ na-anata ntaramahụhụ.

Ihe Ndị A Chọputagasịrị Site Na Nchọcha a

Site na nchọcha e mere nke nchọputa ya bụ nke usoro akụkọala nke sitere n'ajụjụ ọnụ a gbara ndị okenye Akọkwa. A chọputara na ọchụ bụ omume ọjọọ mmadụ mere nke ntị ọ bụla nūrụ ya ga-asụ wuru wuru. A gakwara n'ihu chọputa na e nwere ụdị ọchụ dī iche iche n'ala Akọkwa. Ha bụ ọchụ egbe, ọchụ mma, ọchụ nsi, ikwū ụdọ na ọchụ anụ arụ. Ha mekwara ka anyị mara na e nwere ihe ndị na-akpata igbu ọchụ, ya bụ a naghị anọkata gbuo ọchụ, a na-enwe ihe na-akpata ya dika ụjọ, ihere, ike ụwa igwū mmadụ, oke ọchịchọ enweghị ego, iwe aguu dgz. A chọputakwara na onye gburu ọchụ nwere ihe ọ ga-eme, a naghị a hapụ onye gburu ọchụ, ọ ga-akwariri ala nke a kporo iwa aka nke onyeisi ala ga-enyere ya aka mee ka ala o metoro jūọ oyi ma o meghe otu a, ihe ike ga-adakwasị onye ahụ n'otu ntabi anya.

Ndumọdụ

- (1) N'agbanyeghi ihe nhiaahu niile mmadụ na-agabiga, anyi ga-agbalisi ike nagide onodu ọ bula anyi hutara onwe anyi
- (2) Mmadu ekwela ka echiche ọjọọ bata ya n'obi
- (3) Ijisike gbanahu oke iwe na onuma
- (4) Iwezuga anya ukwu, igbu ogbu na iji obi akpo asi
- (5) Izere ogbakọ ndi na ejighi ndu mmadụ kporo ihe
- (6) Ijisike na-akoro ndi okachaamara n'idu odu na ndi ndu ekpemekpe uka mkpa gi na inata ndumodu n'aka ha.

Eleghị anya ha egbola ụdịrị nsogbu a, nke a ga-enye aka igbo ya ọsiso.

- (6) Mmadụ ejila ihe nke ụwa gbuo onwe ya n'ihì na mmiri zochaa anwu ga-awarịrị. Otu ọ bụla ọchịchirị siri gbaa ụtụtụ ga-abiakwa, ya mere onye egbula ọchụ ma ọ bụ gbuo onwe ya n'ihì ihe nke ụwa.
- (7) O kwesiri ka mmadụ gba mbọ hụ na o nwere ihe ọ na-eme ghara i nọ nkiti ka Ekwesu ghara itinye echiche ọjọọ n'obi ya.
- (8) N'ime ihe niile mmadụ kwesiri itukwasị Chukwu obi.

Nchikọta

Arụ bụ ihe jọgburu onwe ya nke onye nwere ya na-eti mkpu. Ọ bụ ihe Chukwu, mmadụ, ndiichie na ndi mmuo nwe obodo achoghi iji nti nu. Ọ bụ nnukwu njo nke na-ebutere onye mere ya na ezinaulo ya ihe ihere na akpomasi. Ya bụ onye ọ bụla kporo onwe ya nwafo Igbo kwesiri izere. O nweghikwanu aru nke ọ bụla bụ nke obere. Ha niile bụ nnukwu aru, ọ bụkwa otu ahụ ka ntaramahụhụ ha sikwa di. Ya mere dika ọchụ si soro n'otu n'ime aru e nwere, ọ ga-adikwa mma ka onye ọ bụla zere ya n'agbanyeghi onodu ma ọ bụ nsogbu ọ bụla mmadụ hutara onwe ya, onye ahụ gbaa mbọ hụ na o jikotara onwe ya.

Onye ọ bụla gburu ọchụ ebutela ajo aha n'ezinaulo ya, ndi mmadụ ga na-aso ha aso. Ọ ga-ara ha ahụ ha na ndi obodo inwe mmekorita, umu agboghọ toputara n'ezinaulo ahụ, iga di ga-esiri ha ike, na-esikwara umu nwoke ndi toruru ilu nwaanyi ike iluta nwaanyi ha chorọ. Ya bụ o nweghi uru a na-enweta n'igbu ọchụ, ọ bụ oghom bụ ihe juru na ya. Ọ ka mma mmadụ ino ndu sowe ihe biara ya ije karija iji ujo wepu ndu ya ma ọ bụ nke mmadụ ibe ya mgbe onwu ya na-erubeghi.

Edensibịa

- Ekwealor, C.C (2010) Omenaala na Ewumewu ndi Igbo. Onitsha: Africana First Publishers Plc.
- Emeghebo Chima gbara afọ iri isii na ise, onye na-azụ ahịa, onye Ụmụijemba Ụmụkagwu Akọkwa, ajujụ ọnụ a gbara na August 14, 2014.
- Ezeihuaku Onyeka gbara afọ iri isii, onye ọrụ ugbo n'Ogbo Akwu Akọkwa, ajujụ ọnụ a gbara na September 2, 2014.
- Ezenwaka Regina gbara afọ iri ise na ise, onye ọrụ ugbo onye Amoji Ụmụkegwu Akọkwa, ajujụ ọnụ a gbara na July 23, 2014.
- Kalu, O. na Nwosu, H. (1978). The study of African Culture in African Cultural Development. Enugu: Fourth Dimension Publishers.
- Ofomata, C. E (2004). Ndezu Ụtọasụsụ Igbo. Enugu: Format Publishers.
- Okafo, C.U na Ewlukwa, U. (2008). Nhasi Asụsụ Igbo Maka Ule Sinio Sekondiri na Koleji, WASSCE, NECO, GCE na JAMB. Onitsha: A.C. Global Publishing Co (Nig).
- Omego, C. (2007). "A Survey of Language use and Culture Vol. 9. P. 168.
- Orjiako Georgina gbara afọ iri ise, onye nkuzi onye Awoke Akwu Akọkwa, ajujụ ọnụ a gbara na July, 23, 2014.
- Ubesie, T. (1978). *Odinaala Ndi Igbo*. Ibadan: Oxford University Press.